

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Redactioneel

11 en 12 september 2001

Views from a Train

Then there's aesthetic paradox
Which notes that someone else's tragedy
Often strikes the casual viewer
With the feeling of happiness.

There was the sight of squatters' shacks,
Naked children and lean dogs running
On what looked like a town dump,
The smallest one hopping after them on crutches.

All of a sudden we were in a tunnel.
The wheels ground our thoughts,
Back and forth as if they were gravel.
Before long we found ourselves on a beach,
The water blue, the sky cloudless.

Seaside villas, palm trees, white sand;
A woman in a red bikini waved to us
As if she knew each one of us
Individually and was sorry to see us
Heading so quickly into another tunnel.¹

(Charles Simic 2001)

Dinsdagmiddag om vijf uur stormt de heer A mijn spreekkamer binnen. 'Wat verschrikkelijk', zegt hij. Ik kijk op en begrijp hem niet. Hij vertelt van de drie vliegtuigen die op dat moment al vernield zijn en over het vierde dat zoek is. Het is geen man die grapjes maakt; toch denk ik dat even en vraag ook iets in die geest. Nee, natuurlijk niet, zegt hij. Ik loop weg uit mijn spreekkamer, roep naar mijn vrouw de televisie aan te zetten – CNN, zeg ik erbij – en pak een radiootje en breng het mee terug. Patiënt en ik luisteren met elkaar naar de ontwikkelingen. We hebben een onbestemd gevoel, ongelooft, angst en houden dat in toom door een beetje 'De toestand in de

wereld' te spelen. We spreken over het raketschild en over de te verwachten reactie van Wallstreet. Aan de geplande afsluiting van de individuele therapie, het nieuwe begin met zijn vrouw in partnerrelatietherapie, komen we niet toe. Een tikje lacherig zeggen we ten slotte: 'Tot de volgende keer dan maar.'

Meneer B – waar ik 'u' tegen zeg, maar die ik innerlijk tutoyeer – is de eerste patiënt de volgende dag. Ik ontvang hem 's morgens vroeg, nadat ik de hele avond televisie heb gekeken. Om het kwartier vooral het beeld van het vliegtuig dat diep het lichaam van de tweede toren doorboort. Meneer B is jood, geboren in 1974, hij is getrouwd, maar nog veel meer jongen dan man. Hij was een jaar geleden bij mij gekomen met als klacht 'onbeheersbare driftbuien'. In de loop van het jaar hadden we ons vooral beziggehouden met de pirouette die hij rond zijn ouders aan het draaien was: miserebele schoolprestaties zodat ze geen zorgen om zichzelf zouden hebben, uitstekende maatschappelijke prestaties zodat ze trots konden zijn en hijzelf veilig kon schuilgaan achter een flinke laag geld, juwelen en meubelen. Die woensdagochtend kon en mocht ik geen enkele keer wat zeggen. In één ademstoot van drie kwartier legde hij me uit dat deze aanval en de vrolijke Arabische reactie erop de oorzaak was van zijn driftbuien. Zo machteloos ben je als ze echt kwaad willen en zo onverschillig is de rest van de wereld. Alsof het zijn eigen leven betrof vertelde hij over de zwerftocht van zijn ouders, voor wie als baby nauwelijks een huis, laat staan een tehuis gevonden had kunnen worden. Dit alles zonder tranen, maar met een woede die de kamer in zijn greep hield. In zijn lange, met veel krachttermen gelardeerde uitbarsting verschoof zijn woede zonder overgang naar de Amerikanen. 'Lazer op met je prachtige gebouwen, dacht je dat je vanuit Manhattan de wereld kunt regeren, sodemieter op.' Zonder overgang wordt hij dader en slachtoffer tegelijk. Omdat het bekend was dat hij de daaropvolgende week afwezig zou zijn, klonk zijn 'tot over veertien dagen' als een afscheidssalvo. Zonder op of om te kijken vertrok hij aan het einde van het uur – beende hij weg, is de ouderwetse uitdrukking. Een analyzante komt niet, vertelt de volgende dag dat haar niet komen te maken heeft gehad met arbeid. Zus moest nog af, of zo. Ik duid dat als te maken hebbend met het naderend einde van de analyse. We waren overeengekomen dat het per 1 november zou zijn. Ze herkent dat. De wens om te stoppen wordt in evenwicht gehouden door de angst voor hetzelfde. Het WTC komt in het verhaal niet voor.

Meneer C is vaak in New York geweest in verband met zijn werk. Hij heeft bemoeienis gehad met het gebouw. Hij is geobsedeerd door een zwarte man die hij op de bovenste verdieping had meegemaakt als kelner. Die had hem vriendelijk geholpen toen hij er voor een belangrijke ontmoeting goed uit moest zien en vette rommel over zijn broek had gegoooid. Natuurlijk kenden ze elkaar niet, maar hij had wel oog gehad voor zijn leeftijd en lengte, inventiviteit en glimlach, de lichte kromming van zijn rug. 'Denkt u dat

hij omgekomen is?' vraagt hij mij en vraag ik hem. Hij vervalt tot stilte. Zijn avond CNN had geresulteerd in verwondering over de beelden, in gruwelijke bewondering voor de stuurkunst van de piloten van de dood. Herinneringen aan zijn WTC-bezoek zijn erg visueel, over de liften, het restaurant, de stroom mensen. De stipjes en streepjes die langs het gebouw omlaag waren gekomen, werden door hem erg als mensen herkend op weg naar beneden. Zijn medeleven heeft een passionele kwaliteit. 'Die vallende mensen, die elkaars hand vasthielden.' Zijn beschrijving laat de beklemming voelen. Het onaantoonbare. Aan het eind wordt zijn uur weer gewoon; we praten over een project dat af moet in korte tijd.

Meneer D is een ernstig depressieve man, of eerder dysthym als je met DSM-ogen kijkt. Hij gebruikt al jarenlang Seroxat, en bij de psychiater die hem dit voorschrijft heeft hij het minzaam over mij als 'mijn vriend Reijzer'. Die dag loopt het tussen ons niet. Hij spreekt over Twin Peaks, het sic transit gloria mundi associeert hij en hij flirt met een zo spectaculaire en pijnloze dood – 'in een flits weg'. Ik voel me zelf dood, heb moeite mijn ogen open te houden, ik ben me bewust van mijn ergernis, spreek hem niet uit. Er waren anderen die dag. Eén man – een geleerde – die bezig is zijn therapie af te ronden, maakte een analyse van de betekenis van die dag, politiek en maatschappelijk. Hij had zijn proefschrift in New York voltooid. Hij betreurt vooral de vernielde skyline; dat het New York dat door een driejarig verblijf zijn stad was geworden, niet meer bestond. De gewonde stad en de gewonde wereld kwamen heel concreet en fysiek de kamer binnen, zoals de man dat zelf ook altijd doet. Een zakenman had bij een multinational een spectaculaire promotie gemaakt. Zijn dag was opgegaan aan besprekingen of hij wel of niet de daarbij behorende feestelijke receptie zou afgelasten, en toen het 'wel afgelasten' werd, had dat veel e-mailarbeid en telefoonverkeer opgeleverd. De receptie zal een maand later plaatsvinden. Dit zijn een paar herinneringen aan die dag. Ik heb geen aantekeningen gemaakt, ben voortdurend – ik heb altijd een kwartier vrij tussen patiënten in – heen en weer gependeld tussen arbeid en CNN.

Kan ik er een of andere psychoanalytische conclusie uit trekken? Ik kom op een drielat. Niet erg spectaculair, maar verder gaat mijn fantasie vooralsnog niet. Ik ben ook benieuwd naar hoe uw dag verlopen is: wat heeft u gedaan? Wat doet deze periode? Gaat de analytische arbeid gewoon door? Dat kan. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn psychoanalyses ook gewoon doorgegaan. Gewoon, dat is het woord dat in dit verband gebruikt wordt. Hoeveel wereld dringt tot de spreekkamer door? Ik zou het graag willen weten. Voorlopig zie ik voor mijzelf het volgende.

Mijn eerste conclusie is dat zulke gebeurtenissen kennelijk volstrekt binnen de overdracht-tegenoverdrachtstructuur worden gebracht waar we in zitten. Patiënten en ik worden er eerst ruw uitgehaald en er daarna met volle kracht weer in getrokken. Het contact blijft hetzelfde. Meneer D ergert me met zijn behaagzieke vertrouwdheid met New York en zijn herhaalde

grapje – herhaald omdat ik weiger te lachen – over Twin Peaks. Zijn neiging om mij in het uur te laten vechten tegen de slaap heb ik al een tweetal keren in mijn intervisiegroep aan de orde gesteld. We kwamen daar niet goed uit. Zowel de heer B als de heer C zijn solisten binnen de therapie. Ze doen hun werk en mijn belangrijkste functie is hen niet te hinderen, hen vast te houden binnen de veilige begrenzings van het uur, meer hoefde ik voor hen die dag ook niet te doen. Analysante is bezig met het einde van de analyse. Ze laat zich door een paar vliegtuigen en het feit dat ik onaangekondigd een uur alleen zit niet van de wijs brengen.

De tweede conclusie is dat wat ik wat routineus de overdracht-tegenoverdrachtsconstellatie noem, zo duidelijk niet alleen wordt bepaald door de blanke spiegel van de overdracht. Aan mijn ergernis ten aanzien van de heer D zit een zeer duidelijk aspect van projectieve identificatie. Zijn bestaan is eenzaam, leeg én glanzend. Waarom kan hij de aangename kant toch niet zien, vraag ik me af. Welke weerstand, welke structuur, welk feit uit het heden belemmert hem die te zien? Hij drinkt mijn melk, lust haar, maar ze voedt hem niet. Deze bewuste gedachten herken ik, de onbewuste worden misschien gemakkelijker door de lezer herkend dan door mij. De heer B kan en mag mij overspoelen. Zou hem dat bij een ander ook lukken? Kortom: de overdracht wordt veroorzaakt door de structuur van patiënt, maar toch krijgt hij bij mij een iets andere tint dan bij een ander.

De derde conclusie is voor mij verrassender. De doodsdrijf, de wens om tot niets te worden, die merkwaardige constructie van Freud, theoretisch noodzakelijk om zijn bouwwerk in stand te houden en zo slecht herkenbaar in de praktijk, heeft toch klinische relevantie, en niet alleen als onbevredigende verklaring van sommige depressies. Theoretisch is hij ook door Freud slecht ingepast, en het citaat waarmee Verbruggen (1999, p. 89) zijn beschouwing ervan begint² is het bewijs van Freuds eigen ongemak ermee, maar toch. De wereld kijkt en masse met ingehouden adem naar wat er zich afspeelt in New York – en niet naar Washington, waar minder drama te zien was – en men kijkt de dood in ogen. Alle door mij hierboven neergezette mensen zijn totaal gefascineerd door de dood; passief als hij je op deze wijze zou overvallen, actief als je hem een ander zo zou kunnen bezorgen. Het is als de fascinatie met de openbare terechtstelling, met het grote ongeluk, met het verkeersongeluk dat op de snelweg in de andere richting botsingen veroorzaakt.

Hans Reijzer

Noten

1. Hecht (2001, p. 57) helpt ons dit gedicht te begrijpen door de eerste vier regels in verband te brengen met La Rochefoucauld's: 'In het ongeluk van onze beste vrienden vinden we soms iets dat ons niet helemaal niet behaagt.' Regel 5 tot 8 doen hem denken aan de foto van Henri Cartier-Bresson waarop een groep jongens te zien is door een gat in een muur ongetwijfeld gemaakt door een bom. De jongens lijken een van hen, die op krukken loopt, te pesten en aan te vallen. De titel van de foto is *Sevilla* 1933.

Literatuur

Freud, S. (1920), Aan gene zijde van het lust-principe. Nederlandse editie: *Psychoanalytische Theorie* 1. Boom, Amsterdam/Meppel, p. 93-163.

Hecht, A. (2001), Treasure box. *The New York Review of Books* XLVIII (16), 18 oktober 2001, p. 57-63.

Toen Simic drie was, werd het huis tegenover hem verwoest door een bomaanval op Belgrado, waar hij woonde. De schatting van het aantal doden die dag lag tussen de vijf- en de zeventienduizend. Deze aanval was werk van de Duitsers. Drie jaar later lieten de geallieerden nog eens 397 ton bommen op Belgrado vallen. Hij woonde daar toen nog steeds.

2. 'Als men dus de hypothese van doodsdriften niet wil laten varen, moet men daar vanaf het eerste begin levensdriften naast plaatsen. Maar wij moeten toegeven, wij werken hier aan een vergelijking met twee onbekenden' (Freud 1920, p. 156).

Simic, Ch. (2001), Views from a Train. In: *Night Picnic*. Harcourt, New York.

Verbruggen, G. (1999), Van doodsdrift naar violence fundamentele. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 5, p. 89-101.

Afscheid en welkom

Vanaf de oprichting is Jos Corveleyn redacteur van het Tijdschrift voor Psychoanalyse geweest. Nu gaat hij ons verlaten en om verschillende redenen is dat even jammer als onvermijdelijk. Onvermijdelijk, want hij heeft bijna de maximale termijn van acht jaar – die voor ons allen geldt – volgemaakt. Ook onvermijdelijk omdat hij een veelgevraagd man is, die alles wat hij doet grondig aanpakt. Dat leidt soms tot overbelasting en daarom zag hij zich genoodzaakt het redacteurschap op te geven. Laat me citeren uit zijn laatste e-mail: 'Dit heeft geheel te maken met een voortdurend aanzwellen van ons takenpakket in de faculteit. We geraken in Nederlandse toestanden terecht: over-administrering, bureaucratisering, cliëntenbindingswerk.'

Het is ook jammer, omdat Jos over ouderwetse wetenschappelijke kwaliteiten beschikt. Je kunt hem een ingewikkeld methodologisch stuk voorleggen, een klinisch verhaal, een godsdienstpsychologische verhandeling of een filosofische beschouwing. Hij fietst er met gemak doorheen en beoordeelt vervolgens op een zodanige wijze dat de structuur van het artikel, in al zijn onhelderheid soms, zonneklaar wordt. Zijn oordeel is vervolgens mild, en trefzeker verwoord: 'Een lichte coiffure is nog nodig.' Bedankt Jos. Zijn opvolger Johan De Groef heten we van harte welkom.

Hans Reijzer, hoofdredacteur

Na acht jaar heeft Philippe Van Haute het bestuur verlaten. Hij was als bestuurder op afstand toch zeer betrokken bij het tijdschrift. Zijn plaats wordt ingenomen door Michel Thys, die zijn jarenlange ervaring binnen de redactie nu bestuurlijk zal kunnen aanwenden. Zodra zijn opvolging daar geregeld is, zal Michel geen deel meer uitmaken van de redactie.

Daan Daniëls, voorzitter